

ны, который составил 67,8 тыс. т в 2017 г. Доказана необходимость переориентирования экспорта меда как готового продукта в индивидуальной брендовой упаковке. Установлен рост численности экспортёров меда. На основе сравнительного анализа оценено развитие рынка продукции пчеловодства в разных регионах Украины. Выявлено отсутствие закономерности создания компаний-экспортёров в областях с высоким объёмом производства меда. Отмечено, что за шесть лет импорт меда в Украине увеличился в 59 раз и составил 118 т в 2015 г. На основе экспертного опроса с использованием рейтингового метода определены факторы, оказывающие положительное и отрицательное влияние на развитие рынка продукции пчеловодства и сформирована матрица выбора стратегического направления дальнейшего развития.

Элементы научной новизны. Изложено авторское толкование рынка продукции пчеловодства как системы учреждений и экономических отношений, обеспечивающих процессы производства, обмена и потребления продуктов питания, использования сырья, а также предоставление услуг отрасли пчеловодства. По результатам оценивания институциональной среды функционирования рынка продукции пчеловодства с помощью авторской методики определена сумма трансакционных издержек на рынке меда. Доказано, что значительная сумма трансакционных издержек влияет на уменьшение прибыльности отрасли пчеловодства.

Практическая значимость. Для совершенствования организационно-экономических основ функционирования рынка продукции пчеловодства необходимо учитывать факторы внешней среды. Детерминантами развития выступают: квалификация кадров; качество отечественной продукции и доверие к ней населения; рентабельность производства; его диверсификация и географическое положение Украины, а сдерживающими факторами: платежеспособность населения; недостаточность научных исследований в отрасли; отсутствие достоверной статистической информации; высокий уровень инфляции и ненадлежащая степень интеграционных формирований в пчеловодстве. Обоснована необходимость развития кооперации как важного организационно-экономического мероприятия реализации перспектив развития рынка продукции пчеловодства, улучшения ее качества; обеспечения уверенности внешних потребителей в ответственном выполнении взятых обязательств, поддержания имиджа отечественных производителей. Табл.: 3. Илл.: 1. Библиогр.: 14.

Ключевые слова: мёд; рынок продукции пчеловодства; экспорт; импорт; трансакционные издержки; организационно-экономические основы.

Михайлова Любовь Ивановна - доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедры менеджмента внешнеэкономической деятельности и евроинтеграции, Сумской национальной аграрный университет (г. Сумы, ул. Герасима Кондратьева, 160)

E-mail: lmikhaylova@yahoo.com

Гриценко Виктория Леонидовна - кандидат экономических наук, преподаватель-методист, глава цикловой комиссии учётно-финансовых и экономических дисциплин, Колледж Сумского национального аграрного университета (г. Сумы, с. Веретёновка, 1)

E-mail: vicagritsenko@gmail.com

Стаття надійшла до редакції 10.07.2018 р.

Фахове рецензування: 03.08.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Михайлова Л. І., Гриценко В. Л. Організаційно-економічні засади функціонування ринку продукції бджільництва. *Економіка АПК*. 2018. № 8. С. 35 – 43.

*

УДК 338.432:631.95

В.В. РОССОХА, доктор економічних наук, професор
О.А. ПЕТРИЧЕНКО, кандидат економічних наук, доцент

Розвиток ринку молока та молокопродукції в Україні

Мета статті - здійснити комплексний аналіз сировинного ринку в ланці молопродуктового ланцюга, обсягів постачання молока на переробні підприємства, виробництва та розподілу молокопродуктів за каналами збуту, проблем і можливостей забезпечення раціональних потреб та рівня споживання молока і молочної продукції населенням.

Методика дослідження. У процесі дослідження використано такі методи: аналізу й синтезу для визначення обсягів постачання сировини на молокопереробні підприємства, глибини переробки молока й номенклатури виробленої молочної продукції у контексті забезпечення науково обґрунтованих норм внутрішнього споживання на 1 особу населення країни та експортних поставок. Кореляційно-регресійний аналіз використано для обґрунтування залежності рівня споживання молока від обсягів виробництва у динаміці різних часових періодів. Групування сукупних доходів домогосподарств забезпечило встановлення впливу купівельної спроможності різних верств населення на рівень споживання молока на внутрішньому ринку. Розроблено на рівняннях регресії методику розрахунку коефіцієнтів еластичності попиту на молоко та молочні продукти залежно від сукупних доходів домогосподарств.

Результати дослідження. Аналіз динаміки ринку у сегментах виробництва, переробки, розподілу і споживання молока і молочних продуктів в Україні показав невідповідність пропозиції сировини на ринку для завантаження по-

© В.В. Россоха, О.А. Петриченко, 2018

ны, который составил 67,8 тыс. т в 2017 г. Доказана необходимость переориентирования экспорта меда как готового продукта в индивидуальной брендовой упаковке. Установлен рост численности экспортёров меда. На основе сравнительного анализа оценено развитие рынка продукции пчеловодства в разных регионах Украины. Выявлено отсутствие закономерности создания компаний-экспортёров в областях с высоким объёмом производства меда. Отмечено, что за шесть лет импорт меда в Украине увеличился в 59 раз и составил 118 т в 2015 г. На основе экспертного опроса с использованием рейтингового метода определены факторы, оказывающие положительное и отрицательное влияние на развитие рынка продукции пчеловодства и сформирована матрица выбора стратегического направления дальнейшего развития.

Элементы научной новизны. Изложено авторское толкование рынка продукции пчеловодства как системы учреждений и экономических отношений, обеспечивающих процессы производства, обмена и потребления продуктов питания, использования сырья, а также предоставление услуг отрасли пчеловодства. По результатам оценивания институциональной среды функционирования рынка продукции пчеловодства с помощью авторской методики определена сумма трансакционных издержек на рынке меда. Доказано, что значительная сумма трансакционных издержек влияет на уменьшение прибыльности отрасли пчеловодства.

Практическая значимость. Для совершенствования организационно-экономических основ функционирования рынка продукции пчеловодства необходимо учитывать факторы внешней среды. Детерминантами развития выступают: квалификация кадров; качество отечественной продукции и доверие к ней населения; рентабельность производства; его диверсификация и географическое положение Украины, а сдерживающими факторами: платежеспособность населения; недостаточность научных исследований в отрасли; отсутствие достоверной статистической информации; высокий уровень инфляции и ненадлежащая степень интеграционных формирований в пчеловодстве. Обоснована необходимость развития кооперации как важного организационно-экономического мероприятия реализации перспектив развития рынка продукции пчеловодства, улучшения ее качества; обеспечения уверенности внешних потребителей в ответственном выполнении взятых обязательств, поддержания имиджа отечественных производителей. Табл.: 3. Илл.: 1. Библиогр.: 14.

Ключевые слова: мёд; рынок продукции пчеловодства; экспорт; импорт; трансакционные издержки; организационно-экономические основы.

Михайлова Любовь Ивановна - доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедры менеджмента внешнеэкономической деятельности и евроинтеграции, Сумской национальной аграрный университет (г. Сумы, ул. Герасима Кондратьева, 160)

E-mail: lmikhaylova@yahoo.com

Гриценко Виктория Леонидовна - кандидат экономических наук, преподаватель-методист, глава цикловой комиссии учётно-финансовых и экономических дисциплин, Колледж Сумского национального аграрного университета (г. Сумы, с. Веретёновка, 1)

E-mail: vicagritsenko@gmail.com

Стаття надійшла до редакції 10.07.2018 р.

Фахове рецензування: 03.08.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Михайлова Л. І., Гриценко В. Л. Організаційно-економічні засади функціонування ринку продукції бджільництва. *Економіка АПК*. 2018. № 8. С. 35 – 43.

*

УДК 338.432:631.95

В.В. РОССОХА, доктор економічних наук, професор
О.А. ПЕТРИЧЕНКО, кандидат економічних наук, доцент

Розвиток ринку молока та молокопродукції в Україні

Мета статті - здійснити комплексний аналіз сировинного ринку в ланці молопродуктового ланцюга, обсягів постачання молока на переробні підприємства, виробництва та розподілу молокопродуктів за каналами збуту, проблем і можливостей забезпечення раціональних потреб та рівня споживання молока і молочної продукції населенням.

Методика дослідження. У процесі дослідження використано такі методи: аналізу й синтезу для визначення обсягів постачання сировини на молокопереробні підприємства, глибини переробки молока й номенклатури виробленої молочної продукції у контексті забезпечення науково обґрунтованих норм внутрішнього споживання на 1 особу населення країни та експортних поставок. Кореляційно-регресійний аналіз використано для обґрунтування залежності рівня споживання молока від обсягів виробництва у динаміці різних часових періодів. Групування сукупних доходів домогосподарств забезпечило встановлення впливу купівельної спроможності різних верств населення на рівень споживання молока на внутрішньому ринку. Розроблено на рівняннях регресії методику розрахунку коефіцієнтів еластичності попиту на молоко та молочні продукти залежно від сукупних доходів домогосподарств.

Результати дослідження. Аналіз динаміки ринку у сегментах виробництва, переробки, розподілу і споживання молока і молочних продуктів в Україні показав невідповідність пропозиції сировини на ринку для завантаження по-

© В.В. Россоха, О.А. Петриченко, 2018

тужностей молокопереробних підприємств, що спричиняє зменшення обсягів виробництва молокопродукції нижче рівня раціональних норм споживання. Встановлено співвідношення обсягів виробництва основних молочних продуктів для експорту та імпорту. Окреслено напрями, структуру й частку експорту молокопродуктів вітчизняного виробництва у динаміці регіонів світового ринку, а також частки домогосподарств із найвищим показником доходів і рівнем споживання молока і молокопродуктів у великих і малих містах та селах. Охарактеризовано залежність еластичності попиту на молоко і молочні продукти від рівня доходів домогосподарств.

Елементи наукової новизни. Обґрунтовано невідповідність між виробництвом молокосировини і можливостями переробних підприємств, рівнем і нормами споживання молока й молочних продуктів населенням. Визначено динаміку виробництва, експорту та імпорту основних молочних продуктів. Встановлено щільність зв'язку між виробництвом і споживанням молока, залежності еластичності попиту і споживання молока і молочних продуктів від рівня сукупних доходів домогосподарств.

Практична значущість. Досліджені тенденції розвитку ринку молока та молокопродукції слугують орієнтиром для ухвалення управлінських рішень щодо напрямів підвищення рівня виробництва і переробки молока, внутрішнього споживання молока і молочних продуктів та збільшення експортного потенціалу молочної галузі. Табл.: 8. Рис.: 1. Бібліогр.: 10.

Ключові слова: молоко; виробництво; переробка; молокопродукти; споживання; експорт; імпорт; доходи домогосподарств; еластичність попиту.

Россоха Володимир Васильович - доктор економічних наук, професор, головний науковий співробітник відділу організації менеджменту, публічного управління та адміністрування, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10)

E-mail: rossokha@ukr.net

Петриченко Олександр Анатолійович - кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри аналізу та статистики, Вінницький національний аграрний університет (м. Вінниця, вул. Сонячна, 3)

E-mail: petruchenko_o_a@ukr.net

Постановка проблеми. Ринок молока та молочної продукції - це система товарно-грошових відносин в аграрному секторі між економічно відособленими виробниками продовольчої сировини, переробними підприємствами і споживачами кінцевої продукції. Він охоплює весь суспільно-відтворювальний процес, що включає виробництво, розподіл, обмін, споживання для задоволення населення найважливішими продуктами харчування та одержання очікуваного доходу всіма операторами ринку.

Основне завдання функціонування продовольчого ринку полягає у розв'язанні продовольчої проблеми, що виступає важливою умовою соціальної й політичної стабільності та економічної незалежності держави. Запорука продовольчої безпеки окреслюється збільшенням якісних, збалансованих за поживними речовинами, необхідних і доступних кожній людині продовольчих ресурсів, зокрема молокопродуктів.

Важливою проблемою ринку молока та молокопродуктів є сировинна база. Молочна промисловість молокопродуктового підкомплексу агропромислового виробництва безпосередньо залежить від стану галузі молочного скотарства, де спостерігаються негативні тенденції, пов'язані зі зменшенням виробництва молока. Втрата інтересу до утримання корів в усіх категоріях господарств зумовлена щорічним подорожчанням кормів, енергоносії, ветпрепаратів, засобів гігієни, недосконалістю механізму дотування сільськогосподарських товаровиробників

та низьким рівнем державної підтримки молочно-го тваринництва.

Молокозаводи з різною глибиною переробки і структурою кінцевої продукції мають різні можливості в оплаті сировини. Встановлення мінімальної закупівельної ціни на сире молоко лише загострює проблему, сприяє ліквідації вітчизняних молокозаводів і збільшенню монополії іноземних компаній. Уже нині 20 найбільших компаній-виробників молочної продукції в Україні утримують понад 75 % вітчизняного молочно-го ринку, а 50 молокозаводів, які входять у корпоративні структури, контролюють майже 80 % ринку молокопродукції. Малим і середнім молокопереробним підприємствам з низьким рівнем глибини переробки молока залишається виконання функції складів для переміщення та зберігання молочної сировини. Натомість компанії-гіганти стають імпортерами молочної продукції та компонентів для молочно-го виробництва, які потім реалізують за моно-польними цінами молокозаводам.

Молочні заводи у великих містах, основними споживачами продукції яких є міські жителі, мають можливість без глибокої переробки сировини реалізувати малотранспортабельні й непридатні для тривалого зберігання питне молоко та кисломолочні продукти. Віддалені від споживачів переробні підприємства більшою мірою переробляють молоко на продукцію з тривалим терміном зберігання (тверді сири, масло, згущене молоко, сухе знежирене молоко, казеїн) і широким внутрішнім та зовнішнім ринком збуту.

Важливою проблемою перед вітчизняними виробниками молочної сировини й молокопродукції постає атестація ферм із виробництва молока. При атестації молокопереробних підприємств міжнародною комісією щодо експорту продукції обов'язково враховується атестація сировинної зони (молочнотоварні ферми, приймальні пункти). Однак у багатьох господарствах низький рівень санітарно-виробничої культури та технологій не впливає на забезпечення рівня якості та безпечності молочної сировини. Це призводить до недоодержання товаровиробниками значних грошових коштів від реалізації продукції, а споживачами - високоякісної продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У аналізованих публікаціях автори розглядають проблеми споживання молока та молочних продуктів населенням на регіональному рівні у контексті світових тенденцій, підвищення цін на молокопродукти, що перевищують темпи збільшення доходів багатьох прошарків населення, науково обґрунтованого розвитку молочної галузі [8]. З огляду на це, встановлюють причини зменшення виробництва молока, пов'язані з оподаткуванням, обмеженістю експортних можливостей галузі, економічними реформами в Україні [3]. Окреслюють цінові межі на молоко для виробництва переробними підприємствами конкурентоспроможної продукції й недопущення на вітчизняний ринок сусідніх країн, у яких роздрібні ціни на деякі молочні продукти нижчі, ніж в Україні [9]. Досліджують залежність асортименту виробництва молокопродукції від обсягів постачання товаровиробниками якісної сировини [1].

З огляду на локальність проведених досліджень, основним аспектом наукового доробку стає комплексний підхід до розгляду поточного стану, тенденцій розвитку і проблем молочної галузі на аграрному ринку в контексті забезпечення продовольчої незалежності країни, євроінтеграційних процесів, географії та масштабів експорту, забезпечення внутрішніх потреб молока і молокопродукції з урахуванням купівельної

спроможності та залежності еластичності попиту від доходів домогосподарств.

Мета статті - здійснити комплексний аналіз сировинного ринку в ланці молокопродуктового ланцюга, обсягів постачання молока на переробні підприємства, виробництва та розподілу молокопродуктів за каналами збуту, проблем і можливостей забезпечення раціональних потреб та рівня споживання молока і молочної продукції населенням.

Виклад основних результатів дослідження. Молочна галузь посідає чільне місце в економіці будь-якої країни й забезпеченні населення продуктами харчування першої необхідності. Створений природою продукт містить у своєму складі все необхідне для організму людини і здоров'я нації. Висока біологічна цінність молока та молочних продуктів, що визначається вмістом білків, жирів, вуглеводів, вітамінів та мінеральних речовин у легкозасвоюваній формі, заклали основу для розвитку молочної промисловості.

За рекомендаціями МОЗ України раціональна річна норма споживання молока і молочних продуктів у перерахунку на молоко має становити 380-395 кг [7, с. 62-63; 10]. Однак у 1995 р. споживання становило 61,7 % цієї норми, а у 2016 р. - 53,0 %. Найбільше споживали молока в Івано-Франківській (281,4 кг/особу), Чернівецькій (251) і Тернопільській (245,7 кг/особу) областях. Водночас Рівненська, Волинська і Житомирська області зменшили споживання на 14,9, 13,3 і 7,9 % відповідно. Для порівняння, середньорічний показник споживання цих продуктів у Франції сягає 440 кг, у Німеччині - 430, у Данії - 380, в Австрії - 370 кг.

Розроблена Інститутом харчування НАНУ науково обґрунтована норма річного споживання молочних продуктів у перерахунку на молоко становить 438 кг на особу, зокрема молока - 182 кг; масла - 5,5; кисломолочного сиру - 7,3; сметани - 6,5; сиру твердого - 6,5; молока знежиреного та продукції з нього - 15,9 кг [4, с. 3]. Ця норма передбачає також добове споживання молока та молочних продуктів (табл. 1).

1. Науково обґрунтовані норми споживання молока та молочних продуктів

Продукт	За добу, г	За рік, кг	У перерахунку на молоко 3,2 % жирності		Структура споживання молока, %
			за добу, г	за рік, кг	
Молоко питне та кисломолочні продукти	500	182	500	182	41,6
Масло	15	5,5	270	100	22,8
Сир	18	6,5	162	59	13,5

Кисломолочний сир	20	7,3	130	47	10,7
Сметана	18	6,5	108	39	8,9
Згущене молоко	8	3	20	7	1,6
Сухе молоко	3	1	10	4	0,9
Усього	-	-	1200	438	100

Джерело: [4, с. 10].

За товарними позиціями табл. 1 найбільший відсоток споживання у 2016 р. мало питне молоко - 116,3 кг за рік. За споживанням 4,37 кг сиру Україна посіла 9-те місце у світі, де лідерами були ЄС (17,8 кг) і США (16,6 кг) [5].

Ринок молока залежить від балансу попиту й пропозиції, цін і прогнозів. Нестабіль-

ність молочного ринку з його чутливим реагуванням на галузеві проблеми, зумовлені зниженням пропозицій сировини, підвищенням закупівельних цін, внутрішніми політичними й економічними чинниками і світовими тенденціями, спричинили зменшення виробництва, внутрішнього споживання та експорту молокопродуктів (табл. 2).

2. Динаміка виробництва, постачання і переробки молока в Україні, тис. т

Показник	Роки					2016 р. до 2012 р., %
	2012	2013	2014	2015	2016	
Виробництво молока	11378	11488	11133	10615	10382	91,2
Постачання молока на молокопереробні підприємства	4716	4570	4647	4251	4183	88,7
% поставленої продукції до виробленої	41,4	39,8	41,7	40,0	40,3	-1,1 в.п.
Виробництво молочної продукції	1806,7	1893,5	1980,2	1748,7	1695	93,8
% виробленої продукції до поставленого молока	38,3	41,4	42,6	41,1	40,5	2,2 в.п.

Джерело: Розроблено авторами.

Аналіз даних табл. 2 показує, що у 2016 р. виробництво молока порівняно з 2012 р. зменшилося на 8,8 %, а постачання молока на молокопереробні підприємства - на 11,3 %, що призвело до зниження на 6,2 % виробництва молокопродуктів. Однак молокопереробні підприємства підвищили рівень переробки сировини й виробили молочних продуктів на 2,2 в.п. більше щодо поставленого сільськогосподарськими товаровиробниками молока.

На зниження пропозиції молока на ринку вплинуло скасування спеціального режиму ПДВ й запровадження прямих дотацій, що зумовило необхідність адаптації виробників сировини до нових "правил гри". Після 2014 р. виробництво молочних продуктів два роки перебувало у стані стагнації. Постачання молока на молокозаводи знизилася на 10,0 %, виробництво молочних продуктів - на 14,4 %, глибина переробки сировини знизилася на 2,1 в.п. (табл. 3).

3. Динаміка виробництва основних молочних продуктів в Україні, тис. т

Показники	Роки					2016 р. до 2012 р., %
	2012	2013	2014	2015	2016	
Молоко оброблене	912	972	1117	965,6	926,2	101,6
Кисломолочна продукція	489	522	473	426,1	420,2	85,9
Сири жирні	168,0	165,0	130,0	122,6	113,1	67,3
Масло вершкове	88,6	94,3	114	100,9	101,0	114,0
Сир кисломолочний	79	83,7	74,7	67	69,6	88,1
Сухе молоко та вершки	63,1	53,8	66,7	60,9	58,8	93,2
Казеїн та казеїнати	7	2,7	4,8	5,6	6,1	87,1
Всього	1806,7	1893,5	1980,2	1748,7	1695	93,8

Джерело: Складено авторами за даними [6].

За показниками табл. 3 у 2016 р. порівняно з 2012 р. виробництво молочнокислої продукції зменшилося на 14,1 %, жирних сирів - на 32,7, сиру кисломолочного - на 11,9, сухого молока та вершків - на 6,8, казеїну -

на 2,9 %. Водночас на 1,6 % збільшилося виробництво обробленого молока і на 14,0 % вершкового масла.

У 2016 р. проти 2014 р. виробництво молока, сиру, масла і молочних продуктів зни-

зилося на 17,1, 13,0, 11,4 і 11,2 % відповідно. Експорт основних молочних продуктів у 2016 р. становив 109,2 тис. т на суму

158 млн дол. США та порівняно з 2012 р. за обсягом зменшився на 25,7 %, а за грошовими надходженнями - на 68,2 % (табл. 4).

4. Експорт основних молочних продуктів України у динаміці

Показники	Роки					2016 р. до 2012 р., %
	2012	2013	2014	2015	2016	
Обсяг, тис. т	146,9	138,5	112,9	120,7	109,2	74,3
у тому числі сири	67,7	59,0	19,5	10,8	8,1	12,0
масло вершкове та молочні жири	0,7	3,9	11,3	11,7	12,1	17,3 раза
молочна сироватка	24,6	34,4	22,3	26,5	23,9	97,2
маслянка, ферментовані або сквашені молоко та вершки	3,0	3,3	3,0	3,8	2,8	93,3
молоко та вершки, згущені	17,3	17,2	18,5	22,1	15,2	87,9
сухе молоко	27,7	13,1	31,4	37,0	36,6	132,1
молоко та вершки, незгущені	5,9	7,6	6,9	8,8	10,5	1,8 раза
Вартість, млн дол. США	496,7	515,0	324,1	177,9	158,0	31,8

Джерело: Складено авторами за даними [6].

У структурі товарної номенклатури за даними табл. 4 зниження експорту сирів у 2016 р. порівняно з 2012 р. становило 88,0 %, що зумовлено переорієнтацією товаровиробників з російського ринку, який був основним споживачем українських сирів, на ринки азійських, африканських та інших країн світу. Однак підвищення світового попиту на вершкове масло і молочні жири, молоко й вершки незгущені та сухе молоко дало змогу товаровиробникам молочної галузі збільшити експорт цих молокопродуктів у 17,3, 1,8 і 1,3 раза відповідно.

Якщо у 2012 р. частка сирів у структурі експорту становила 46,1 %, то у 2016 р. вона зменшилася до 7,4 %, або на 38,7 в.п. Водночас частка вершкового масла і молочних жирів збільшилася від 0,5 % у 2012 р. до 11,1 % у 2016 р., а частка сухого молока та

молока і вершків незгущених - від 18,9 і 4,0 %, до 33,5 та 9,6 % відповідно.

Частка експорту у виробництві сирів у 2012 р. становила 67,7 %, а у 2016 р. 8,1 %. Отже, на внутрішнє споживання припадало від 32,3 до 81,9 % відповідно. Імпорт сирів зменшився на 58,5 %, проте частка імпорту щодо експорту підвищилася від 25,3 до 87,7 %, або на 62,4 в.п. У грошовому вимірі експорт знизився на 334,1 млн дол. США, або майже у 15 раз.

Експорт сухого молока щодо обсягу виробництва у 2012 р. становив 43,9 %, а у 2016 р. - 62,2 %, а частка імпорту щодо експорту зменшилася від 18,1 до 0,8 % відповідно. Однак експорт сухого молока у грошовому еквіваленті зменшився на 18,4 млн дол. США, або на 23,9 % (табл. 5).

5. Динаміка виробництва, експорту та імпорту основних молочних продуктів

Показники	Роки					2016 р. до 2014 р., %
	2012	2013	2014	2015	2016	
Сири: виробництво, тис. т	168,0	165,0	130,0	122,6	113,1	67,3
експорт, тис. т	67,7	59,0	19,5	10,8	8,1	12,0
імпорт, тис. т	17,1	19,3	11,7	5,3	7,1	41,5
експорт/виробництво, %	40,3	35,8	15,0	8,8	7,2	-33,1 в.п.
імпорт/експорт, %	25,3	32,7	60,0	49,1	87,7	62,4 в.п.
експорт, млн дол. США	358,4	362,0	120,1	35,0	24,3	6,8
Сухе молоко: виробництво, тис. т	63,1	53,8	66,7	60,9	58,8	93,2
експорт, тис. т	27,7	13,1	31,4	37,0	36,6	132,1
імпорт, тис. т	5,0	3,4	1,4	0,2	0,3	0,1
експорт/виробництво, %	43,9	24,3	47,0	60,8	62,2	18,3 в.п.
імпорт/експорт, %	18,1	26,0	4,5	0,5	0,8	-17,3 в.п.
експорт, млн дол. США	77,1	52,2	94,8	68,7	58,7	76,1
Вершкове масло і молочні жири: виробництво, тис. т	88,6	94,3	113,5	102,4	101	114,0

експорт, тис. т	0,7	3,9	11,3	11,7	12,1	17,3 раза
імпорт, тис. т	9,0	14,0	10,1	0,7	1,1	12,2
експорт/виробництво, %	0,8	4,1	10,0	8,9	12,0	11,2 в.п.
імпорт/експорт, %	12,9 раза	3,6 раза	99,0	6,0	9,0	-12,8 раза в.п.
експорт, млн дол. США	2,9	22,3	47,3	30,0	37,6	13,0 раза

Джерело: Складено авторами за даними [6].

Причина зниження надходжень за сухе молоко зумовлена дефіцитом якісної молочної сировини. При реалізації продукції на західному ринку за українськими нормативами молокопереробні підприємства отримують за 1 т сухих молочних продуктів на 300-400 дол. США менше, оскільки вони можуть використовуватися лише для технічних і кормових потреб [7, с. 166].

Посиленню експорту на вершкове масло і молочні жири (спреди) сприяло зростання попиту на світовому ринку. За досліджуванний період (див. табл. 5) експорт цієї продукції у фізичному й грошовому еквіваленті

збільшився у 17,3 і 13,0 раза відповідно, а імпорт зменшився у 8,3 раза. Частка вершкового масла і спредів у виробництві підвищилася від 0,8 % у 2012 р. до 12,0 % у 2016 р. Імпорт цієї продукції у 2012 р. перевищував експорт у 12,9 раза, а у 2016 р. становив щодо експорту лише 9,0 %.

Якщо у 2012 р. молокопереробні підприємства експортували лише сухе молоко, основними споживачами якого були країни СНД (64 %), Азії (23 %) та Африки (12 %), то в подальшому вони розширили номенклатуру й географію ринків збуту молокопродукції (табл. 6).

6. Основні напрями експорту молочних продуктів України в динаміці, %

Показники		Роки				
		2012	2013	2014	2015	2016
Сири	країни СНД	-	99	98	92	84
	країни Азії	-	-	2	6	6
	країни Африки	-	-	-	-	9
	інші	-	1	-	2	1
Сухе молоко	країни СНД	64	74	45	31	40
	країни Азії	23	18	32	47	40
	країни Африки	12	7	15	16	16
	інші	1	1	8	6	4
Вершкове масло і молочні жири	Країни СНД	-	97	92	43	41
	країни Азії	-	3	8	22	31
	країни Африки	-	-	-	35	22
	країни Європи	-	-	-	-	6

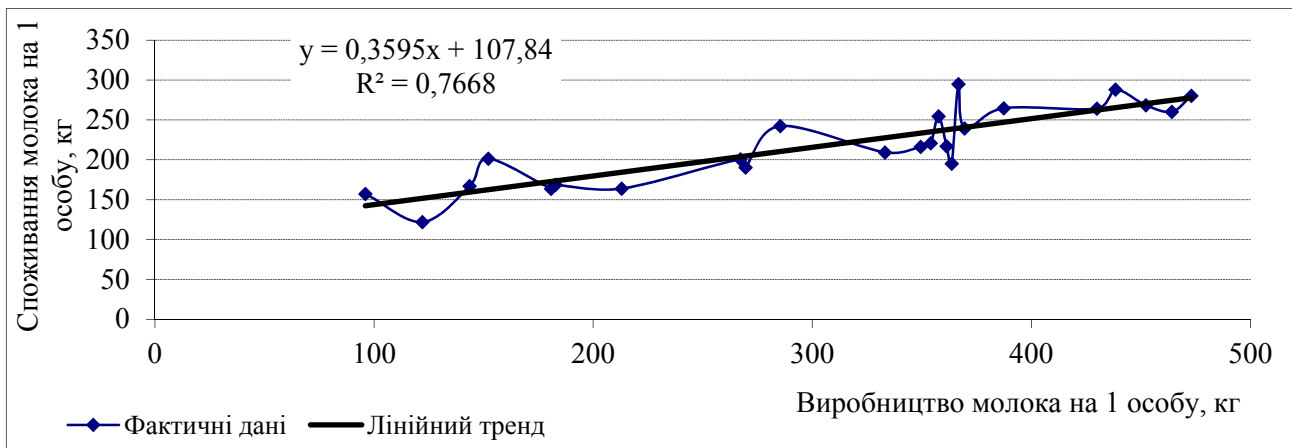
Джерело: Складено авторами за даними [6].

За даними табл. 6, у 2013 р. до експорту сухого молока товаровиробники галузі додали сири, вершкове масло й молочні жири, з яких 99 і 97 % відповідно реалізували на ринках країн СНД. З 2014 р. молокопереробні підприємства почали освоювати ринки й інших регіонів, а з 2016 р. - сертифікувати продукцію за міжнародними стандартами ISO серії 9000 і використовувати квоти на експорт молокопродукції до країн ЄС.

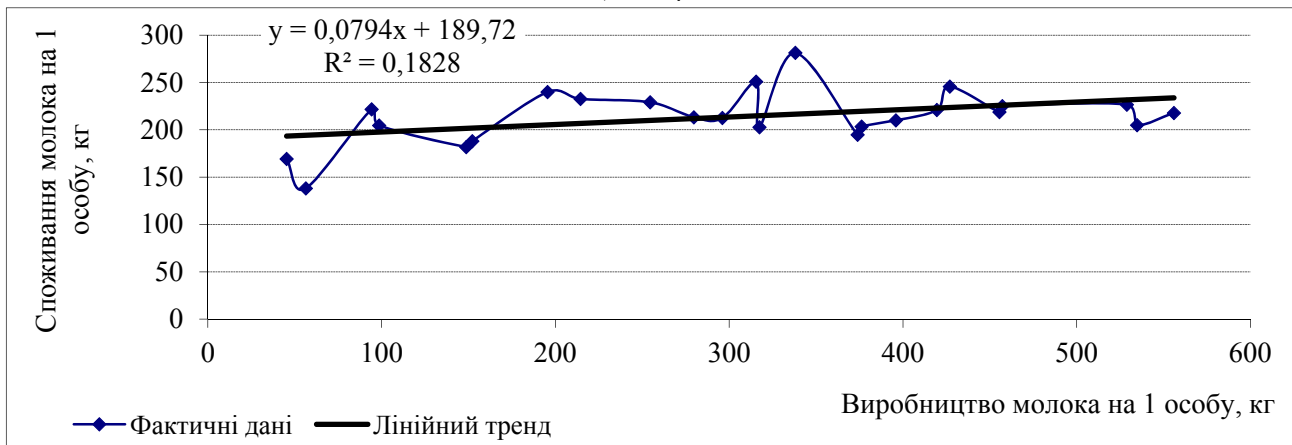
Варто зазначити, що державна статистика надає інформацію лише по проданій заводами молокопродукції, без урахування реалізації її населенням на ринках, де обсяги

пропозиції молока та молочних продуктів з року в рік істотно підвищуються. Проте рівень споживання молока та молокопродуктів на внутрішньому ринку залежать від багатьох чинників, насамперед від обсягів виробництва.

Так, у 2016 р. виробництво молока в усіх категоріях господарств зменшилося порівняно з 2000 р. на 18 %. Для встановлення залежності рівня споживання молока і молочних продуктів від обсягів виробництва молока на 1 особу у 2000 і 2016 р. розраховано рівняння регресії (рисунок).

а) 2000 рік

б) 2016 рік

Залежність споживання молока та молочних продуктів від виробництва молока

Джерело: Розроблено авторами.

Коефіцієнт кореляції 0,875 за 2000 рік свідчить про тісний зв'язок між виробництвом та споживанням молока. За коефіцієнтом детермінації можна зробити висновок, що споживання молока та молочних продуктів на 76,68 % залежить від виробництва молока. Рівняння залежності

$$y = 0,3595 x + 107,84, \quad (1)$$

означає, що збільшення виробництва молока на 1 особу на 1 кг збільшує споживання на 0,3595 кг щодо середніх значень у вибірці.

Однак щільність зв'язку між досліджуваними чинниками у 2016 р. помірна. Коефіцієнт кореляції 0,4275 показує, що споживан-

ня молока та молочних продуктів на 18,28 % залежить від виробництва молока. Ця залежність описується рівнянням

$$y = 0,0794 x + 189,72. \quad (2)$$

Отже, збільшення виробництва молока на 1 особу на 1 кг підвищує рівень споживання молока та молочних продуктів на 0,0794 кг відносно середніх значень у вибірці. Очевидно, рівень споживання молока на внутрішньому ринку залежить від впливу ряду інших важливих чинників, серед яких варто виділити купівельну спроможність різних верств населення (табл. 7).

7. Залежність споживання молока від рівня доходів населення, 2016 р.

Групи населення за загальним доходом на 1 особу за 1 міс., грн	Частка домогосподарств, %	Загальний дохід на 1 особу за 1 міс., грн	Споживання на 1 особу за рік, кг		
			молоко та молокопродукти	масло та сир	масло
До 1500	10,1	1273	150	92	3,1
1501-2000	20,9	1773	217	140	3,7
2001-2500	22,2	2224	228	151	3,7
2501-3000	16,6	2738	267	175	4,4
3001-4000	17,1	3416	285	185	4,9

4001-5000	7,1	4452	347	231	5,6
5001 і більше	6,1	8137	360	249	5,2
Велике місто*	100,0	2604	241	157	4,1
До 1500	12,8	1233	153	100	2,8
1501-2000	23,0	1744	197	124	3,8
2001-2500	23,3	2217	221	145	4,0
2501-3000	16,1	2730	240	154	4,3
3001-4000	15,7	3384	299	197	5,0
4001-5000	5,8	4418	340	212	6,1
5001 і більше	3,2	6303	418	258	7,5
Мале місто**	100,0	2240	220	142	4,0
До 1500	11,6	1226	171	128	2,4
1501-2000	19,9	1748	203	150	3,0
2001-2500	21,7	2241	250	182	3,6
2501-3000	16,3	2744	292	210	4,1
3001-4000	18,9	3362	310	229	4,1
4001-5000	6,9	4375	392	284	5,3
5001 і більше	4,7	5898	426	291	6,4
Село	100,0	2340	249	182	3,5
Усього	265,2	2415	238	161	3,9

Примітка: *чисельність населення 100 тис. і більше; **чисельність населення менше 100 тис.

Джерело: Розроблено авторами за даними інформаційної бази ННЦ «ІАЕ».

Аналіз даних табл. 7 вказує на те, що частка домогосподарств із найменшими загальними доходами (до 1500 грн на 1 особу за 1 міс.) у великих містах становить 10,1 %, у селах - 11,6, а у малих містах - 12,8 %, а частка домогосподарств з найвищими доходами (понад 4000 грн) - 13,2, 11,7 і 9,1 % відповідно. Середній рівень доходів на 1 члена домогосподарства у великих містах на 11,3 % вищий, ніж у селах, та на 16,3 % - ніж у малих містах.

У великих містах домогосподарства з найнижчим рівнем доходів споживають відповідно у 2,4, 2,7 і 1,7 раза менше молока та молокопродуктів, масла і сиру та масла, ніж у групі домогосподарств із найвищим рівнем доходів. У селах таке співвідношення становить 2,5, 2,3 і 2,7 раза, а у малих містах 2,7, 2,6 і 2,7 раза відповідно.

Водночас у сільських домогосподарствах з найнижчою купівельною спроможністю молока і молокопродуктів споживають у 1,1 раза більше, ніж у містах, сиру й масла - в 1,4 раза більше, ніж у великих містах, та в 1,3 раза більше, ніж у малих містах, а масла - у 1,3 раза менше, ніж у великих містах, та в 1,2 раза менше, ніж у малих містах.

Щодо груп домогосподарств із найвищим рівнем доходів, то у сільських домогосподарствах молока і молокопродуктів, сиру й масла споживають в 1,2 раза більше, ніж у

великих містах, та в 1,1 раза більше, ніж у малих містах, а масла - в 1,2 раза більше, ніж у великих містах, та в 1,2 раза менше, ніж у малих містах.

Отже, купівельна спроможність населення, природно, корелює з рівнем споживання молокопродуктів у всіх групах досліджуваних домогосподарств. У селах і малих містах споживання молокопродуктів вище, ніж у великих містах, де більше можливостей урізноманітнення споживчого кошика іншими харчовими продуктами.

Підтвердженням цьому є визначення коефіцієнтів еластичності попиту на молоко та молочні продукти за загальними доходами населення у великих містах, малих містах та сільській місцевості (табл. 8).

Як видно з табл. 8, у сільській місцевості та малих містах коефіцієнти еластичності молока та молочних продуктів вищі, ніж у великих містах. Еластичність споживання молока та молочних продуктів вища у групі господарств з найнижчими доходами, проте зі збільшенням сукупних доходів понад 3 тис. грн/міс. коефіцієнт еластичності знижується і навіть змінює свій знак на протилежний. Отже, з підвищенням рівня доходів населення з'являються нові смаки й наповнення споживчого кошика зменшує споживання молочних продуктів і збільшує інших, якісних продуктів харчування.

8. Залежність еластичності попиту на молоко та молочні продукти від сукупних доходів домогосподарств населення, 2016 р.

Групи населення за загальним доходом на 1 особу за 1 міс., грн	Великі міста			Малі міста			Сільська місцевість		
	Молоко та молоко продукти	Масло та сир	Масло	Молоко та молоко продукти	Масло та сир	Масло	Молоко та молоко продукти	Масло та сир	Масло
до 1000	0,365	0,370	0,324	0,623	0,553	0,619	0,694	0,629	0,582
1001-1200	0,419	0,425	0,379	0,657	0,592	0,652	0,725	0,666	0,636
1201-1400	0,447	0,454	0,409	0,675	0,614	0,670	0,734	0,678	0,658
1401-1600	0,468	0,476	0,431	0,687	0,629	0,682	0,737	0,682	0,674
1601-1800	0,485	0,495	0,451	0,694	0,640	0,688	0,736	0,682	0,684
1801-2000	0,499	0,511	0,467	0,698	0,648	0,692	0,731	0,677	0,690
2001-2200	0,509	0,522	0,478	0,698	0,651	0,691	0,724	0,670	0,693
2201-2400	0,516	0,531	0,487	0,696	0,651	0,689	0,714	0,659	0,694
2401-2600	0,520	0,537	0,493	0,692	0,649	0,684	0,703	0,648	0,693
2601-2800	0,523	0,541	0,496	0,686	0,646	0,677	0,689	0,631	0,689
2801-3000	0,523	0,543	0,497	0,678	0,640	0,669	0,675	0,615	0,685
3001-3200	0,522	0,544	0,496	0,670	0,633	0,659	0,659	0,597	0,679
3201-3400	0,519	0,543	0,493	0,660	0,625	0,649	0,642	0,578	0,672
3401-3600	0,514	0,540	0,488	0,648	0,614	0,636	0,625	0,557	0,664
3601-3800	0,508	0,537	0,482	0,636	0,604	0,623	0,603	0,532	0,654
3801-4000	0,501	0,532	0,473	0,624	0,593	0,610	0,584	0,509	0,645
4001-4400	0,489	0,523	0,459	0,604	0,575	0,589	0,555	0,474	0,630
4401-4800	0,469	0,508	0,435	0,570	0,543	0,552	0,503	0,411	0,603
4801-5200	0,445	0,490	0,406	0,537	0,511	0,516	0,441	0,334	0,570
5201-5600	0,413	0,465	0,366	0,498	0,474	0,474	0,385	0,265	0,541
5601-6000	0,377	0,437	0,318	0,457	0,434	0,430	0,324	0,187	0,509
6001-6500	0,343	0,410	0,273	0,401	0,380	0,370	0,248	0,088	0,470
6501 і більше	-0,613	-0,296	-1,419	0,211	0,193	0,163	-0,037	-0,301	0,331
Усього	0,522	0,540	0,495	0,697	0,651	0,690	0,712	0,657	0,694

Джерело: Розрахунок авторів за методикою джерела [2].

Висновки. Значення продовольчої безпеки зумовлюється першочерговістю потреби харчування для підтримки всіх життєвоважливих процесів у людському організмі. Ринок молокопродукції - важливий сегмент забезпечення населення цінними харчовими продуктами, оскільки багато складників молока не містяться в інших природних продуктах.

Скорочення обсягів виробництва молока загострило проблему молочної галузі переробної промисловості щодо завантаження потужностей, нарощення масштабів виробництва, внутрішнього споживання та експортних поставок молокопродуктів. Низькими залишаються показники якості сировини, нестача якої змушує переробників закуповувати молоко у сільськогосподарських товаровиробників з бактеріальною забрудненістю у 30 разів вищою (другий ґатунок за ДСТУ 3662-97) від максимально допустимої у країнах ЄС. У 2016 р. постачання такого молока становило 28,7 % загального обсягу.

Проблемою для молокопереробних підприємств також є глибина переробки молока, структура асортименту та якість молокопро-

дукції. Для прикладу, найбільші світові виробники молочної продукції отримують «віддачу» з 1 т переробленого молока залежно від номенклатури продукції від 0,76 до 1,48 тис. дол. США, що значно вище, ніж в Україні. Основна причина низької якості української молочної продукції приховується у закупівлі сировини в особистих селянських господарств. Така сировина навіть за нижчими цінами не завжди задовольняє переробників, оскільки вона придатна для виробництва лише окремих видів молочної продукції, призводить до невідповідності її вимогам якості та безпечності. Тому значна частка виробленої у домогосподарствах молочної сировини не надходить на переробку, а залишається для внутрішніх потреб сільського населення.

Позитивно позначилося на конкурентоспроможності молокопереробних підприємств просування брендів вітчизняної молочної продукції на зовнішніх ринках. Нині 15 найбільших виробників в Україні реалізують свою молочну продукцію під 82-ма брендами, 10 % збільшення значимості яких задово-

льняє 10,4 % надбавки до ціни. Завдяки економічній доцільності брендів, сертифікації продукції за міжнародними стандартами та іншим заходам підвищення рівня якості й безпечності молокопродукції переробники посилюють свою частку на внутрішньому ринку споживачів, розширюють асортимент, масштаби і обсяги експорту молокопродукції, які збільшилися у 2016 р. порівняно з 2012 р. до 37,6 млн дол. США, або в 13 разів.

Споживання молока і молокопродуктів однією особою (домогосподарством), порівняно з нормативними вимогами, слугує узагальнюючим показником продовольчої ситуації в країні. Проте основним чинником споживання молока та молочних продуктів є купівельна спроможність населення. Однак її стан не задовольняє потреби населення у молокопродукції через купівлю на ринку за передбаченням класичної економіки. Так, у великих містах понад 300 кг молока та молокопродуктів у 2016 р. споживали 13,2 % домогосподарств з рівнем доходів понад 4 тис. грн/міс., у малих містах - 9,0 %, а в селах - 30,5 % домогосподарств із рівнем доходів понад 3 тис. грн/міс. Отже частина потреб домогосподарств у молоці та молочних продуктах забезпечується натуральним виробництвом.

Обмеженість внутрішніх потреб у молоці та молокопродуктах зумовлюється фізіоло-

гічними особливостями організму. Людина споживає їх стільки, скільки їй необхідно для підтримання життєвих функцій. Висока еластичність на молочну продукцію у 2016 р. спостерігається до 3 тис. грн/міс. доходів домогосподарств. З підвищенням їх рівня коефіцієнт еластичності попиту поступово знижується. Низький відсоток домогосподарств із високим рівнем доходів свідчить, що внутрішній попит на молоко та молочні продукти домогосподарств з низьким рівнем доходів залишається високим.

Ринок молока та молочної продукції є одним із найдинамічніших секторів агробізнесу, якому притаманні два варіанти розвитку подій. Перший варіант базується на збільшенні внутрішнього попиту, забезпеченого підвищенням доходів і купівельної спроможності домогосподарств. Другий - пов'язаний з покращанням експортного потенціалу вітчизняної молочної індустрії. Це підтверджується тим, що 90 % загального обсягу молока, 95 вершкового масла та понад 85 % кисломолочних, плавлених і сичужних сирів у 2016 р. реалізовано на території України. Значні резерви для розвитку ринку молока та молочних продуктів містяться в посиленні експортного потенціалу галузі, що потребує опрацювання стратегії виходу вітчизняних переробних підприємств на зовнішні ринки збуту своєї продукції.

Список бібліографічних посилань

1. В Україні не вистачає якісного молока. *Landlord*. URL : <http://landlord.ua/v-ukrayini-ne-vistachaye-yakisnogo-moloka/> (дата звернення 20.04.2018).
2. *Калінчик М. В., Ільчук М. М.* Еластичність попиту на продукти харчування : проблеми, аналіз, прогнозування. Київ : Нічлава, 2005. 73 с.
3. *Лисоволик Н. М.* Аналіз споживання молока та молокопродуктів. URL : http://www.rusnauka.com/ONG_2006/Economics/17977.doc.htm (дата звернення: 12.04.2018).
4. *Машкін М. І., Париш Н. М.* Технологія молока і молочних продуктів : навч. видан. Київ : Вища освіта, 2006. 351 с.
5. *Музиченко Я.* Хто і скільки споживає молочних продуктів? *Agravery*. URL : <http://agravery.com/uk/posts/show/hto-i-skilki-spozivae-molocnih-produktiv> (дата звернення 15.04.2018 р.).
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. *Ukrstat*. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення 9.03.2017 р.).
7. *Россоха В. В., Шарапа О. М.* Формування збутової політики маркетингу аграрних підприємств : монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2016. 232 с.
8. *Семенда Д. К., Семенда О. В.* Споживання молока та молочних продуктів в контексті гарантування продовольчої безпеки регіону. URL : [http://lib.udau.edu.ua/...](http://lib.udau.edu.ua/) (дата звернення: 12.04.2018).
9. Споживання молочних продуктів в Україні скорочується. *MilkUA.info*. URL : <http://milkua.info/uk/post/spozivanna-molocnih-produktiv-v-ukraini-skorocuetza> (дата звернення: 12.04.2018).
10. *Тивончук С. В., Тивончук О. Я., Павлоцька Т. П.* Розвиток ринку виробництва молока в Україні в контексті євроінтеграційних процесів. *Економіка АПК*. 2017. № 4. С. 25-31.

References

1. V Ukraini ne vystahae jakisnoho moloka [There is not enough high-quality milk in Ukraine]. (2017). *Landlord*. Retrieved from: <http://landlord.ua/v-ukrayini-ne-vistachaye-yakisnogo-moloka/> [In Ukrainian].
2. Kalinchyk, N.V., & Ilchuk, M.M. (2005). *Elastychnist popyty na produkty harhuvana; problemy, analiz, prognozuvana* [Elasticity of demand for food: problems, analysis, forecasting]. Kyiv: Nichlava [In Ukrainian].
3. Lysovolyk, N.M. (2006). *Analiz spoguvana moloka ta molokoprodyktiv* [Analysis of the consumption of milk and dairy products]. Retrieved from: http://www.rusnauka.com/ONG_2006/Economics/17977.doc.htm [In Ukrainian].
4. Mashkin, M.I., & Parysh, N.M. (2006). *Tehnologia moloka i molochnyh produktiv : navch. vydan.* [Technology of milk and dairy products: tutorial]. Kyiv: Vyscha osvita [In Ukrainian].
5. Muzyhenko, Ya. (2017). *Hto i skilky spozyvae molohnyh prodyktiv?* [Who and how much consumes dairy products?]. *Agravery*. Retrieved from: <http://agravery.com/uk/posts/show/hto-i-skilki-spozivae-molocnih-produktiv> [In Ukrainian].
6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua> [In Ukrainian].
7. Rossokha, V.V. & Sharapa, O.M. (2016). *Formuvana zbutovoi polityky marketyngu agrarnykh pidpryemstv : monohrafiia* [Formation of marketing policy for agrarian enterprises: monograph]. Kyiv: NNTs "IAE" [In Ukrainian].
8. Semenda, D.K., & Semenda, O.V. (2013). *Spozivana moloka ta molohnyh prodyktiv v kontekstigarantuvan'a prodovol'hoi bezpeky regiony* [The consumption of milk and dairy products in the context of guaranteeing food safety in the region]. Retrieved from: [http://lib.udau.edu.ua/...](http://lib.udau.edu.ua/) [In Ukrainian].

9. Spozyvana molohnyh produktiv skorohyetsa [The consumption of dairy products in Ukraine is decreasing]. (2017). *MilkUA.Info*. Retrieved from: <http://milkua.info/uk/post/spozivanna-molocnih-produktiv-v-ukraini-skorocuetetsa> [In Ukrainian].

10. Tyvonhyk, S.V., Tyvonhyk, O.Ya., & Pavlotska, T.P. (2017). Rozvytok rynku moloka v Ukraini v konteksti evrointegratsiyh protsesiv [Development of the milk production market in Ukraine in the context of European integration processes]. *Ekonomika APK*, 4, pp. 25-31 [In Ukrainian].

Rossokha V.V., Petrychenko O.A. Development of the market of milk and dairy products in Ukraine

The purpose of the article is to comprehensively analyze the raw material market in the chain of milk supply to processing enterprises, production and distribution of dairy product through the sales channels, as well as challenges and opportunities for ensuring rational needs and level of consumption of milk and dairy products by people.

Research methods. In the research process the following scientific methods have been used: analysis and synthesis for determining a volume of supply of raw materials to dairy processing enterprises, depth of milk processing and range of dairy production in context of the science-based standards for domestic consumption per capita and exports; correlation and regression analysis for a substantiation of dependence of the level of milk consumption on production volumes in the dynamics of different time periods; grouping of the aggregate household income for determination of an impact of the purchasing power of different sectors of the population on level of milk consumption in the domestic market; calculation method for assessment of the coefficient of elasticity of demand for milk and dairy products depending on the aggregate household income using regression equations.

Research results. Analysis of market dynamics in the segments of production, processing, distribution and consumption of milk and dairy products in Ukraine has shown discrepancy of raw material supply in the market for loading the capacity of milk processing enterprises, which causes a decrease in dairy production below the level of rational consumption norms. Ratio of production volumes of the basic dairy products for exports and imports has been established. Directions, structure and share of export of domestic dairy products in the dynamics of the regions of the world market have been outlined. Share of households with the highest income and the level of consumption of milk and dairy products in large and small towns and villages have been determined. Dependence of elasticity of demand for milk and dairy products on the level of household incomes has been established.

Elements of scientific novelty. Inconsistency between the production of milk raw materials and possibilities of processing enterprises, level and norms of consumption of milk and dairy products by the population has been justified. It has been determined the dynamics of production, export and import of basic dairy products. Level of links between production and consumption of milk depending on the elasticity of demand and consumption of milk and dairy products on the level of income has been established.

Practical significance. Tendencies of development of the market of milk and dairy products that have been studied serve as a guide for decision-making on ways for increasing the level of production and processing of milk, domestic consumption of milk and dairy products, as well as export potential of the dairy industry. *Tabl.: 8. Figs.: 1. Refs.: 10.*

Keywords: milk; production; processing; dairy products; consumption; export; import; households' incomes; elasticity of demand.

Rossokha Volodymyr Vasyliovych - doctor of economic sciences, professor, chief research fellow of the department of organization of management, public management and administration, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics" (10, Heroiv Oborony st., Kyiv)

E-mail: rossokha@ukr.net

Petrychenko Oleksandr Anatoliiovych - candidate of economic sciences, associate professor (docent), associate professor (docent) of the department of analysis and statistics, Vinnytsia National Agrarian University (3, Soniachna st., Vinnytsya)

E-mail: petruchenko_o_a@ukr.net

Россоха В.В., Петриченко А.А. Развитие рынка молока и молокопродукции в Украине

Цель статьи - провести комплексный анализ сырьевого рынка в звене молокопродуктовой цепи, объемов поставок молока на перерабатывающие предприятия, производства и распределения молокопродуктов по каналам сбыта, проблем и возможностей обеспечения рациональных потребностей и уровня потребления молока и молочной продукции населением.

Методика исследования. В процессе исследования использованы следующие методы: анализа и синтеза для определения объемов поставок сырья на молокоперерабатывающие предприятия, глубины переработки молока и номенклатуры выработанной молочной продукции в контексте обеспечения научно обоснованных норм внутреннего потребления на 1 человека населения страны и экспортных поставок. Корреляционно-регрессионный анализ использован для обоснования зависимости уровня потребления молока от объемов производства в динамике разных часовых периодов. Группировка совокупных доходов домохозяйств обеспечила определение влияния покупательной способности разных слоев населения на уровень потребления молока на внутреннем рынке. Разработана на уравнениях регрессии методика расчета коэффициентов эластичности спроса на молоко и молочные продукты в зависимости от совокупных доходов домохозяйств.

Результаты исследования. Анализ динамики рынка в сегментах производства, переработки, распределения и потребления молока и молочных продуктов в Украине показал несоответствие предложения сырья на рынке для загрузки мощностей молокоперерабатывающих предприятий, что влечет уменьшение объемов производства молокопродукции ниже уровня рациональных норм потребления. Установлено соотношение объемов производства основных молочных продуктов для экспорта и импорта. Определены направления, структура и доля экспорта молокопродуктов отечественного производства, в динамике регионов мирового рынка, а также удельный вес домохозяйств с наивысшим показателем доходов и уровнем потребления молока и молокопродуктов в больших и малых городах и селах. Охарактеризована зависимость эластичности спроса на молоко и молочные продукты от уровня доходов домохозяйств.

Элементы научной новизны. Обосновано несоответствие между производством сырого молока и возможностями перерабатывающих предприятий, уровнем и нормами потребления молока и молочных продуктов населением. Обозначена динамика производства, экспорта и импорта основных молочных продуктов. Установлены плотность связи между производством и потреблением молока, зависимости эластичности спроса и потребления молока и молочных продуктов от уровня совокупных доходов домохозяйств.

Практическая значимость. Исследованные тенденции развития рынка молока и молочной продукции служат ориентиром для принятия управленческих решений относительно направлений повышения уровня производства и переработки

молока, внутреннего потребления молока и молочных продуктов и наращивания экспортного потенциала молочной отрасли. Табл.: 8. Илл.: 1. Библиогр.: 10.

Ключевые слова: молоко; производство; переработка; молокопродукты; потребление; экспорт; импорт; доходы домохозяйств; эластичность спроса.

Россоха Владимир Васильевич - доктор экономических наук, профессор, главный научный сотрудник отдела организации менеджмента, публичного управления и администрирования, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (г. Киев, ул. Героев Оборона, 10)

E-mail: rossokha@ukr.net

Петриченко Александр Анатолиевич - кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры анализа и статистики, Винницкий национальный аграрный университет (г. Винница, ул. Солнечная, 3).

E-mail: petruchenko_o_a@ukr.net

Стаття надійшла до редакції 26.06.2018 р.

Фахове рецензування: 20.07.2018 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Россоха В. В., Петриченко О. А. Розвиток ринку молока та молокопродукції в Україні. *Економіка АПК*. 2018. № 8. С. 43 – 54.

*** Новини АПК

Встановлено вимоги до органів сертифікації органічної продукції

Відповідно до прийнятого Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», до 2 серпня 2019 року передбачається створення та введення в дію нового Державного реєстру органів сертифікації у сфері органічного виробництва та обігу органічної продукції (далі - Реєстр). Для включення до Реєстру органи сертифікації мають відповідати вимогам нового законодавства про органічне виробництво.

Підприємства, установи чи організації сертифікації органічного виробництва повинні:

- мати акредитацію відповідно до Закону України «Про акредитацію органів з оцінки відповідності» у сфері органічного виробництва та/або обігу продукції за однією або кількома з таких галузей: органічне рослинництво (у тому числі насінництво та розсадництво), органічне тваринництво (у тому числі птахівництво, бджільництво), заготівля органічних об'єктів рослинного світу, органічне грибовництво (у тому числі вирощування органічних дріжджів), органічна аквакультура, виробництво органічних морських водоростей, виробництво органічних харчових продуктів (у тому числі органічне виноробство), виробництво органічних кормів;
- бути юридичною особою, зареєстрованою згідно із законодавством України;
- не бути оператором;
- мати належну матеріально-технічну базу та інші об'єкти інфраструктури, необхідні для виконання функцій із сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції;
- мати змогу підтвердити відповідний рівень компетентності персоналу у сфері сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції;
- мати принаймні одного інспектора з відповідної галузі органічного виробництва та/або обігу органічної продукції, який працює на постійній основі.

Для включення у Реєстр подаються такі документи:

- заява;
- копія атестата про акредитацію;
- копія свідоцтва про реєстрацію підприємства, установи, організації чи їхнього підрозділу;
- копія статуту підприємства, установи, організації чи їхнього підрозділу;
- перелік співробітників та документи, що підтверджують рівень компетентності персоналу у сфері сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції.

Документи подаються до Мінагрополітики з дня введення в дію Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції». Рішення про внесення чи відмову у внесенні до Реєстру органів сертифікації приймається Мінагрополітики протягом 10 днів з дня отримання зазначених документів.

Прес-служба Мінагрополітики